

Savaştan Uzlaşmaya: İnebahtı Deniz Savaşı Öncesi ve Sonrası İtalyan Yazınında Türkler (1570-1573)

From War to Compromise: The Turks in Italian Literature Before and After The Battle of Lepanto (1570-1573)

Güner Doğan*

*Dr. Öğr. Üyesi, Çankırı Karatekin Üniversitesi,
Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Çankırı, Türkiye

ORCID: G.D. 0000-0001-6746-2128

Sorumlu yazar/Corresponding author:

Güner Doğan,

Çankırı Karatekin Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi,
Tarih Bölümü, Çankırı, Türkiye

E-posta/E-mail: gunerdoğan@karatekin.edu.tr

Başvuru/Submitted: 15.12.2021

Revizyon Talebi/Revision Requested:

16.02.2022

Son Revizyon/Last Revision Received:

20.02.2022

Kabul/Accepted: 28.02.2022

Atıf/Citation:

Doğan, Güner. "Savaştan Uzlaşmaya: İnebahtı Deniz Savaşı Öncesi ve Sonrası İtalyan Yazınında Türkler (1570-1573)." *Tarih Dergisi - Turkish Journal of History*, 76 (2022): 161-180.
<https://doi.org/10.26650/iutd.202209>

ÖZ

Kurulduğu günden itibaren Osmanlıların Venedikliler, Cenevizliler ve İstanbul'un fethi sonrası Floransalılarla olan temelde ticari ve askeri ilişkileri daha sonra karşılıklı olarak birbirlerinden her bakımdan haber alma eylemini de tetiklemiştir. İşte bu istek çerçevesinde İtalyanların Osmanlılar hakkında yazdıkları raporlar, mektuplar, seyahatnameler ve kitaplar kapsamlı bir külliyyati oluşturmaktadır. Bunun yanı sıra İtalya'da Osmanlı Devleti hakkında toplumun genelinin bilgi sahibi olduğu eserler çok sayıdadır ve bunlar içerdiği bilgiler bakımından oldukça değerlidir. Bu makale söz konusu eserlere odaklanarak İnebahtı Deniz Savaşı'ndan önce ve sonra Osmanlılar hakkında kaleme alınmış eserler hakkında farklı çerçevelerden bilgi vermeyi hedeflemektedir.

Anahtar sözcükler: İnebahtı, Savaş, Barış, Venedik, Osmanlı, İtalyan Edebiyatı

ABSTRACT

The commercial and military relations of the Ottomans with the Venetians, Genoese, and then Florentines after the conquest of Istanbul triggered the desire for receiving information from each other in regarding all respects of their cultures since the foundation of Ottomans. In this context; reports, letters, travel books and books about the Ottomans written by Italians constitute a comprehensive corpus of relevant information. In addition, there are many works about the Ottoman Empire in Italy that the general public knows of, and these works are precious in terms of the information they contain. This article focuses on these works and aims to provide information from different perspectives about the works written concerning the Ottomans before and after the Battle of Lepanto.

Keywords: Lepanto, War, Peace, Venice, Ottoman, Italian Literature

Extended Abstract

While many works were published in Europe on the Turks (Muslims/Ottomans), Italy is where these works are most concentrated. Emerging as citizens of city-states in the Italian region, Venetians and Genovese and later the Florentines worked with the Turks in every aspect of society, especially trade, since the early era of their contacts. This mutually beneficial relationship between the parties would create a desire to receive information from each other over time. Italians were more ambitious in contact Ottomans and, therefore, ensured the placement of an ambassador who represented them in Istanbul diplomatically. Diplomatic documents were written by the ambassadors, or in other words, by Bailo, by obtaining information about the Turks from almost every aspect, and would become important sources of information coming from the East to Italy. Over time, this information undoubtedly interested other states besides the Italian city-states, and Italy was to play a significant role as a bridge in transferring the news and information from East to the West.

News about the Turks, especially diplomatic documents written by the ambassadors in Italy, did not concern the general public. These diplomatic documents, of course, appealed to the rulers. However, even if there were no similar content, the printed texts that were partially similar in terms of the information offered and appealed to the general public started to be published in Italy. This publication began with the first communication with the East and became more common, especially when ongoing communication with the Turks was established. This article focuses on these texts, especially those written around the time of the Battle of Lepanto, a turning point for Turkish and European history. The main aim in our study, which covers four years, is to understand how works published in Italy at the time of the Battle of Lepanto are in a change both in content and number.

The works examined in the article reached readers in different cities of Italy at different times. Still, they were written to illustrate and understanding of the Turks in all respects since early times. However, at first, the attempt to understand Turks focused predominantly on the military field. The first thing the authors of these texts wanted to learn was about Turkish military power. Especially after the Turkish conquest of Constantinople in 1453, the Turks, who were then in a period of continuous expansion, soon encountered Italians both at sea and on land. Therefore, any information obtained from the Turks relating to the military sense was valuable for Italians. While this information was particularly valuable for the rulers and soldiers, it is evident that the general public also desired this information as a matter of intellectual curiosity. The questions of how the Turks, who constantly threatened their own lands, were fighting and their military structure were repeatedly addressed in the texts.

Apart from other wars, the Battle of Lepanto, in both a military sense and in terms of the defeat of the Ottoman army, had a great impact in different cities of the Italian peninsula as well as in the rest of Europe. The Battle of Lepanto inspired Italian visual arts and literature. Many works were written in Italy about the Battle of Lepanto, but most of these works were not prose but poems written under different specific names. The most important issue underlying such a preference is undoubtedly related to the readership. Besides the *Sonettos*, the considerable number of *Canzone*, *Barzelletta* and *Poetica*, each evaluated in the same manner in terms of content and writing, ensured that the publications written under these titles were preferred and read by the public. As they were both concise and constructed with exciting sentences in terms of content, these works were consistently popular. Poetry-style works were practical in providing information for the readership in a short space, while popular as entertainment. Here, it is necessary to consider the literacy rate of the Italian readership, and studies showed that the situation of literacy rates were superior in Italy compared to other European states.

Another point emphasized by this article is that 1571, the year of the Battle of Lepanto, saw the highest number of publications in terms of publication density. Indeed, regardless of their nature, a significant number of works reached readers that year compared to other years. These publications were issued to celebrate victory and aimed to satisfy the general curiosity of the people. Conversely, it seems right to attribute the multitude of works to two different factors: the first being gratitude to God and the other to prevent the disintegration of the Holy Unity of Western Christianity. In the end, the first of the two issues was realized, while the other was not. The Sacred Unity, was extensively considered, had disintegrated in a short time after Lepanto. The disappointment of the text authors with the separation of Spain from the union increased even more with the peace treaty signed by the other pioneers of the union and their own nation, the Venetians, with the Ottomans. In short, the messages given by the works published in the year of the Battle of Lepanto disappeared rapidly.

Finally, it should be noted that there was a serious change in the number of works in the short term, both in number and content, in the Italian literature published after the Battle of Lepanto. While a certain number of works about Turks continued to be written, an attempt to understand the Turks took place more intensely than the message given in the contents of these works. Entering a period of peace with the Turks was an effective tool in this attempt at understanding.

Giriş

1571-1574 yılları arasındaki zaman dilimi, mağlubiyetten zafere Osmanlı Devleti'nde muhtasar ancak bir o kadar önemli gelişmelerin yaşandığı bir panoramayı sunmaktadır. Bu nispeten kısa dönemde Osmanlı Devleti 1571 yılı itibariyle öncelikle Kıbrıs'da önemli bir zafer elde etmiş ardından Kutsal Birliğe karşı İnebahtı'da her bakımdan ses getirecek bir mağlubiyet yaşamıştır. Her ikisi de tarihsel olarak çeşitli sonuçları içerisinde barındıran bu iki önemli savaş yenilenlerin ve yenilenlerin dünyasında, hem yaşandığı an itibariyle ve hem de çok sonraları dahi, oldukça kapsamlı yer etmiştir. Özellikle İtalyanların başı çektiği Kutsal İttifak donanması her ne kadar Osmanlı donanmasını İnebahtı'da mağlup etmiş olsa da Osmanlı tarafı bu mağlubiyetin izlerini altı ay gibi kısa bir zamanda silmesini bilmiş, ardından çok daha kazançlı bir döneme girmiştir. Bunlardan ilki 1572 yılında İnebahtı'da oldukça etkin bir rol oynayan İspanyolların birlikten ayrılmaları ile yaşanacaktır. Bu kopuş bir diğer ortak Venediklilerin kızgınlığına yol açarken¹ diğer taraftan gelişmeler Osmanlı tarafı için önemli bir avantaja da dönüşecektir. Hemen ertesi yıl 1573'de Venedik tarafı artık sürdürülebilmesi hem askeri hem de ekonomik bakımdan oldukça zor olan savaş halini barışa çevirmek amacıyla girişimde bulunmuşlar ve neticesini ise kısa zaman içinde tekrar kendilerine bahşedilen bir ahidname ile almışlardır. Savaşı kaybetmişçesine ağır şartlar altına imza atan Venedik tarafı ilgili ahidname metni ile en son 1540² ve akabinde 1567³ yıllarında elde ettikleri ahidnameleri bir taraftan yeniliyor diğer taraftan ise en azından yaklaşık yetmiş yıl müddetince kendi isimlerinden müsemma serenissima/en sükûnetli-huzurlu döneme de girmiş oluyorlardı⁴. Bu iki önemli gelişme eski gücüne kısa zamanda yeniden ulaşan Osmanlılara ciddi manada bir moral vermiş ve onların yeni fetihler gerçekleştirmesi noktasında harekete geçmelerini sağlamıştır. 1574 yılında denizlerde bu istekleri gerçekleşen Osmanlılar, Tunus'u⁵ ele geçirecek ve Akdeniz'de önemli bir ticari ve askeri üs elde edeceklerdir.

Bu kısa ancak yoğun geçen dört yıllık zaman dilimi içinde, umut ve umutsuzluk arasında gidip gelen İtalyanların ve özellikle Osmanlı Devleti ile olan tarihi ilişkileri bağlamında

- 1 Venedik tarafı bu kızgınlığı ihanet kelimesi ile açıklarken diğer taraftan Türklerle imzalayacakları ahidnameyi de haklı çıkarma peşindedir. Buna dair İtalyanlar tarafından; *Discorso sopra la pace giustamente fatta da' Venetiani con il Turco per la perfidia de Spagnuoli* başlığı altında kaleme alınan çağdaş bir yazma eser hakkında yorumlar getiren şu çalışmaya bakılabilir: Géraud Poumarède, *L'Empire de Venise et les Turcs XVIe-XVIIe siècle*, Classiques Garnier, Paris 2020, s. 239.
- 2 Bu Ahidnamenin ayrıntılı bir değerlendirmesi için bkz. Luigi Bonelli, "Il Trattato Turco-Veneto del 1540", *Centenario Della Nascita di Michele Amari*, vol. II, Stabilimento Tipografico Virzi, Palermo 1910, s. 333-363.
- 3 Mahmut H. Şakiroğlu, "II. Selim'in Venedik Cumhuriyetine Verdiği 1567 ve 1573 Tarihli Ahidnâmeler", *Erdem*, sayı V/2, (1986), s. 527-553.
- 4 Charles Diehl Venediklileri, her yıl seremoni ile "denizle nikâh kıyan bu kenti" kendilerini Kıbrıs yenilgisi ile aldatan denizle bile nikâh kıymasını ise çağdaş bir kaynağa dayandırarak ironik bir şekilde alaya almaktadır. Bkz. *La République de Venise*, Flammarion, Paris 1967, s. 189-190.
- 5 Salvatore Bono, İtalyanların bu fetih hakkında neler yazdıklarını kısa bir çalışmada değerli bibliyografik malzeme ile ele almıştır: "Documents Italiens Sur la Reconquete Musulmane de Tunis, 1574", *Actes du Premier Congrès d'Histoire et de la Civilisation du Maghreb*, vol. II, Tunis 1979.

Venediklilerin daha evvel çeşitli vesilelerle ortaya attıkları teoriler de hayat bulamayacaktır. Bu teorilerin en kısa özeti Osmanlı Devleti'nin bir süre sonra yıkılacağına yöneliktir. Bu beklentinin her daim Avrupa zihninde var olduğunu bir kenara not ettikten sonra⁶ İnebahtı Deniz Savaşı'ndan hemen bir yıl öncesine gitmek ve kaleme alınmış iki eser üzerinden hareket ederek çeşitli kanıtları ortaya koymak değerli olacaktır: 1570 yılında Venedik'de İtalya'nın kuzeyinden olan bilim adamı ve arkeolog Brescialı Battista Nazari tarafından kaleme alınan *Discorso della Futura et Sperata Vittoria Contra il Turco* başlığını taşıyan çalışma farklı dayanaklardan hareketle Osmanlı Devleti'nin yıkılacağını öngörüyordu. Nazari, İncil'den ve Tevrat'tan alıntılar yapıyor, yıldızların hareketlerini inceliyor ve astrolojiden de istifade ediyordu. Bütün bu gözlemlerinin neticesinde her ne kadar Osmanlıların muazzam büyüklükte olduklarına dair bir kabullenışı itiraf etse dahi onların 1570 ila 1575 yılları arasındaki bir tarihte yıkılacağına dair ümitvar cümlelerini de yazıya döküyordu⁷. Aynı yıl içinde bir başka yazar, bu sefer kendisi bir Venedikli olan, daha sonra Türkler hakkında bir başka önemli çalışmada da karşımıza çıkacak, Francesco Sansovino ise, *Lettera o Vero Discorso Sopra Le Predizioni Fatte* adlı çalışması ile benzer şekilde kendi teorilerini kuvvetlendirmek adına ya da okuyucuyu "ikna" etmek amacıyla yıldızların hareketlerinden elde ettiği sonuçları dikkate almış ve hatta işi biraz daha somut ya da inandırıcı hale getirmek amacıyla Sultan Süleyman zamanında İstanbul'da yaşayan Ermeni bir astrologdan aldığı bir takım bilgilerle görüşlerini sağlamlaştırarak metnini inşa etmiştir⁸. Bu iki yazarın ya da bu iki çalışmanın konusu, daha evvel ifade ettiğimiz gibi, Osmanlı Devleti'nin yıkılacağına dair öngörülerde bulunmalarıdır. Bu gibi çalışmaların yapılmasının hangi saikler etrafında şekillendiğini tahmin etmek çok güç olmasa gerek. Sürekli genişleyen, hem karada hem de denizde sürekli zafer kazanan Osmanlıların İtalyanların nazarındaki imajları korku üzerine temellenmiştir⁹. Bir taraftan diplomasının tek taraflı elçiler özelinde sürekliliği olsa da öte taraftan ticaretin getirdiği kâr ve sükûnet varlığını sürdürse de her iki rahatlatıcı unsur var olan bir rahatsız

- 6 Buna dair örnekleri sadece basılı eserlerde değil ayrıca Venedik Senatosu içinde kaleme alınan bazı metinlerde farklı örnekler özelinde ve elbette farklı tarihler noktasında da görebilmek mümkündür. Örneğin, II. Viyana Kuşatması sonrası Venedik Onlar Konsülünde (Consiglio di X) okunan bir raporda Osmanlı Devleti bir porselene benzetiliyor ve bu porselenin elden elde dolaştığı sırada düşerek parçalanıp yok olacağı tahmin ediliyordu. Bkz. Archivio di Stato di Venezia, Consiglio di X, Busta: 51, (26 Aprile 1695).
- 7 *Discorso Della Futura et Sperata Vittoria Contra il Turco; Estratto i Sacri Profetie, da altre Profetie, Prodigij, Pronostici: di Nuovo Dato in Luce; per Gio. Battista Nazari Bresciano*, Appresso Sigismondo Bordogna, Venetia 1570. Bu çalışmanın birçok açıdan değerlendirilmesi noktasında ayrıca bkz. Marina Formica, *Lo Specchio Turco, Immagini dell'Altro e Riflessi del Sé nella Cultura Italiana d'età Moderna*, Donzelli Editore, Roma 2012, s. 74-78.
- 8 *Lettera o Vero Discorso Sopra Le Predizioni Fatte in Diversi Tempi da Diversi Persone; Le Quali Pronosticano la Nostra Futura Felicità per la Guerra del Turco l'anno MDLXX*, Venetia 1570.
- 9 Paolo Preto Yeniçağın ilk döneminde Venedik toplumunu biçimlendiren korkuları saptarken, doğal felaket ve salgın hastalıkların yanı sıra, Türklerle listenin en başlarında yer vermektedir. "Le Paure Della Società Veneziana: le Calamità, le Sconfitte, i Nemici Esterni ed Interni", *Storia della Venezia Dalle Origini Alla Caduta Della Serenissima*, c. VI: *Dal Rinascimento al Barocco*, ed. G. Cozzi - P. Prodi, Roma 1994, s. 221-222. Aktaran: Géraud Poumarède, *Haçlı Seferine Son Çağrı, Yeniçağ Avrupası'nda Osmanlı İmgesi*, çev. İsmet Birkan, İletişim Yayınları, İstanbul 2010, s. 19.

edici unsuru ortadan kaldırmıyordu: Osmanlı Devleti'nin sürekli tehdidi! İtalyanların dünyasında bu tehdit her daim canlı kalmıştır. 1480'de Otranto'ya olan çıkarma hareketi diğer taraftan kuzeyde Friuli baskını ve en nihayetinde Kıbrıs'ın alınması. Bunların hepsi ve İtalya dışında gelişen ancak İtalyanları da şüphesiz etkileyen diğer seferler ve fetihler sürekli olarak bu korkuyu ya da kaygıyı beslemiştir. İşte bundan olsa gerek yönetici kesime ya da halkın geneline umut verecek bir takım “şeyler” gerekli idi. Yukarıda zikrettiğimiz iki eseri bu çerçevede değerlendirmek bağlam açısından uygun gözükmektedir. Ancak bir noktayı ise hatırdan çıkarmamak gerekir ki, her iki yazar da 1571 yılında, farklı bir okuma ile söyleyecek olursak, Osmanlı Devleti'nin mağlubiyet yaşayacağını az çok tahmin etmiş benzemektedir.

İnebahtı Deniz Savaşı'nın işaret ettiğimiz iki yazarın eserleri özelinde, ortaya attıkları teorilerin gerçekleşmesi adına, Batı dünyasında büyük bir umudu alevlendirdiği bilinen bir gerçektir. Ancak bu savaş yine benzer şekilde Osmanlı Devleti'nin Avrupa'dan kovulması adına da bir başlangıç olarak görülmüştür. Her ne kadar Braudel, Avrupalıların çok önem verdiği bu zaferin hiç de o kadar önemli olmadığını akla yakın çeşitli sebeplerle açıklamaya çalışsa bile bu yorumların şüphesiz mevcut gerçekliği değiştirecek oranda olmadığı ise açıktır¹⁰. Bu gerçeklik, Avrupa zihninde Osmanlı'ya dair var olan gerçekliğin artık geri dönüşü olmayan bir şekilde kırıldığıdır. Bugüne kadar yenilmez görülen Osmanlı ordusu ya da donanması mağlup olmuştur ve bu kaybediş onlar adına artık bir başlangıçtır¹¹. Daha sonra gerçekleşecek her türlü zafer benzer duyguların açığa çıkmasını sağlayacaktır. Ancak ilginç olan nokta 1571 yılından sonra aşağıda üzerinde duracağımız İtalya'da kaleme alınan eserlerin tamamına yakınının İnebahtı'dan bahsetmeyişiştir. Bunun nedenlerine birazdan değineceğiz ancak en baştan şunun altını çizmemiz gerekir ki, böylesine önemli bir olayı hatırlamayış Braudel'in ifade ettiği gibi “İnebahtının sanıldığı kadar önemli olmadığı” sonucunu çıkarmaz. Bize göre bunun sebebi ya da sebeplerini sürekli bir devinim halinde olan Türk-İtalyan ilişkilerinin sıcak doğasında aramak daha doğru olacaktır.

İnebahtı Deniz Savaşı Öncesi (1570)

Nazari ve Sansovino'nun verileri oldukça soyut ancak çıktıkları kendileri adına oldukça makul çalışmalarından çok daha fazla İtalyan coğrafyasında Türkler hakkında erken

10 “Bağlamlar ve düzenlilikler” başlığı altında bu noktanın altını çizen Ferdan Ergut, Osmanlı Devleti'nin İtalya ile olan tarihi ilişkilerine “yapısal unsur” bağlamında İnebahtı özelinde değinme bile haklı bir yorumda bulunuyor: “*Olay (İnebahtı) olayın içinde kalarak açıklanamıyor, onunla doğrudan bağlantılı olmayan yapısal unsurları analize dâhil etmek gerekiyordu*”. Ferdan Ergut, *Tarihin Hakikatleri*, İletişim Yayınları, İstanbul 2021, s. 211.

11 Yenilmez Türk İmajının İnebahtı ile birlikte sona erdiğine ve bu savaşın öncesi ve sonrası ile tam manasıyla Türk-İtalyan ilişkilerinde bir kırılma olduğuna dair bkz. Halil İncalçık, “Önsöz”, *Türk Korkusu: Avrupa'da Türk Düşmanlığının Kökeni*, ed. Özlem Kumrular, Doğan Kitap, İstanbul 2008, s. 9-21.

dönemlerden itibaren türlü yayınlar kaleme alınmıştır. En baştan iki noktayı ifade etmeliyiz ki; birincisi, ortaya konulan yayınlara genel olarak baktığımızda sayısal ve hacimsel olarak toplamda ciddi bir külliyat ile karşı karşıyayız. Bu noktada İtalyan yayıncılığında Türkler hakkında ya da dönem itibariyle kullanılan diğer bir ifadeyle *cosè turchesche* yani Türkler hakkındaki haberlerin ilk ilişkilerin başlangıç döneminden itibaren varlığının ve en çok da diğer Avrupa ülkelerine nazaran İtalyanlarda olduğunun altını çizmeliyiz. Diğer bir husus ise ortaya konulan matbu metinlerin okunması ile alakalıdır. Bu noktada en başta İtalya’da okur sayısına genel olarak bakmak gerekir. Peter Burke’nin yaptığı bir araştırmanın neticesinde İtalya’da okuma oranının nispeten iyi oranda olduğunu söyleyebiliriz. Burke şöyle demektedir: “*her ne kadar sistemli bir kıyaslama yapılmamış olsa da 1000-1600 yılları arasında en azından Kuzey İtalya’da okuryazarlığın Avrupa’nın diğer bölgelerine (olasılıkla Hollanda dışında) göre daha fazla olması ve 17. Yüzyılda İtalya’nın birinciliğinin yalnızca Hollanda Cumhuriyeti’nin yükselişi ve İsveç’teki büyük okuryazarlık kampanyası ile boy ölçüşmüş olması olası gibi görülmektedir*”¹². Böylesine bir durumun Venedik özelinde düşündüğümüzde onun bir takım özel koşullarından kaynaklandığını belirtmek gerekir. Özellikle denizcilik ve askeri alandaki gelişmeler doğrudan Venedik’i etkilemekteydi. Carlo Cipolla bu hususta 15. yüzyıldan sonra teknolojik gelişmelerin okuryazarlığı zorunlu kıldığını belirtirken 1614 yılında Pantero Pantere’nin aritmetik hususunda şu cümlesinin altını çizer: “*Il bombardiere dovrebbe essere abachista/bir topçunun aritmetik bilgisi olmalı*”¹³. Bu noktada Türkleri anlamak adına kaleme alındığını düşündüğümüz eserlerin hemen hepsinin olmasa bile birçoğunun İtalya’nın kendi içinde bir alıcısı ya da hitap ettiği bir kesim vardı ve bu tarz yayınlar gerek okuryazarlığın nispeten iyi olması gerekse de ötekenden/Türklerden bilgi alınması noktasında yakından takip edilmekteydi. Bu durumun, kestirmeden söyleyecek olursak, belirsizlik içinde ya da bilinmezlik içinde olan Türklere olan meraktan kaynaklandığı aşikârdır. İnebahtı Deniz Savaşı’ndan evvel bu merakın çok çeşitli çerçevelerden çıktılarının olması beklenir. Ancak temelde bu çıktıların ağırlıklı olarak ve elbette akla uygun bir şekilde askeri alanda olduğunu görmekteyiz.

Anlamak adına kaleme alındığını düşündüğümüz eserlerin çoğunun belirli bir süre tek bir konu üzerinde hareket ettiklerini ve dikkatlerini ağırlıklı olarak Osmanlı Devleti’nin askeri yapısı üzerine verdiklerini görüyoruz. Sürekli fetih faaliyeti içinde olan ve bunda da son derece başarılı olan Osmanlı ordusu her bakımdan İtalyanlar tarafından merak ediliyordu. Merak durumu ve Osmanlı ordusu hakkında sorulan sorulara başta İstanbul’da görevli elçiler tarafından yanıt verildiğini biliyoruz. Daha Bizans zamanından itibaren İstanbul’da varlıklarını bildiğimiz İtalyan elçiler İstanbul’un fethiyle birlikte daha teşkilatlı bir yapılanmayı gerçekleştirmişler ve başta Venedik ve Cenevizli elçiler olmak üzere Floransalı

12 Peter Burke, “Modern İtalya’nın İlk Dönemlerinde Okuryazarlığın Yeri”, *Dilin Toplumsal Tarihi*, ed. Peter Burke/Roy Porter, çev. Kadriye Göksel, Işık Yayınları, İzmir 2021, s. 48.

13 Carlo M. Cipolla, *Literacy and Development in the West*, Penguin Books, England 1969, s. 23.

elçiler de kendi ülkelerine çok sayıda ve ayrıntılı şekilde raporlar kaleme almışlardır. Raporların en kapsamlıları ve Osmanlılar hakkında türlü soruların yanıtlarını veren belgeleri (*dispacci*) Venedikli elçiler, daha özel bir ifadeyle balyoslar, yazmışlardır. Bunun yanında raporların genel bir özeti ya da onların görev bitiminin akabinde Venedik Senatosuna sundukları raporları (*relazioni*) ise oldukça değerli bilgiler barındırmaktadır. 1512 yılından İnebahtı'ya kadar varlıkları bilinen bu raporlar özelinde elçilerin en çok üzerinde durdukları mevzu, Osmanlı askeri sisteminin nelerden mürekkep olduğu ve güçlerinin ne kadar büyük olduğu hakkındadır¹⁴.

Elçilerin raporları nihayetinde yönetim kademesini ilgilendiren metinlerdir. Toplumun genelinin ilgi duyduğu metinler ise daha genelin neleri merak ettiği konusunda çok daha önemli bilgiler verecektir. Bu hususta İnebahtı Deniz Savaşı'na kadar çok sayıda eser kaleme alındığını bilmekteyiz. En azından genel bir çerçeve çizmek adına bazı çalışmaların üzerinde durmakta fayda vardır.

Daha evvel ismini andığımız Francesco Sansovino henüz savaşın şafağında yani 1570 yılında Osmanlı Devleti'nin yakın zamanda yıkılacağına yönelik soyut verilere dayalı bir kitap kaleme almıştı. Ancak aynı yazarın bu çalışmasından çok daha fazla ayakları yere basan iki çalışması daha vardır ki, bunlardan 1564 yılında basılan Osmanlı Tarihi adlı çalışması nispeten kısa zaman içinde altıncı baskıya kadar ulaşmıştır. Bu istatistik kısa bir tespitle bize hem İtalya'daki Osmanlı Devleti'ne olan merakı göstermekte hem de okuryazarlığın boyutlarına az çok ışık tutmaktadır. Sansovino çalışmasını oldukça ayrıntılı bir şekilde kaleme alırken bunu kendi gözlemleri etrafında gerçekleştirmemiş o güne kadar Türkler hakkında eserler veren birçok yazarın çalışmasını bir araya getirerek bir bakıma editör gibi çalışmıştır. İsimleri belli veya belirsiz kitapta yer bulan yirmi beş çalışmanın temel meselesi Osmanlı ordusunun savaşları ile alakalıdır. Bununla birlikte Padişahlar hakkında ve Türklerin kökenleri hususunda bilgilerin çokça yer aldığı bu tafsillatlı eser, tekrar edecek olursak, toplum nazarında çok ilgi görmüş ve farklı zaman dilimlerinde tekrar tekrar basılmıştır¹⁵. Bu çalışmaya benzer Sansovino'nun diğer bir eseri de İnebahtı Deniz Savaşı'ndan sonra okuyucu ile buluşacak bu ise diğerleri gibi içerik olarak Osmanlıların savaşlarını ve yöneticilerin özellikle Padişahların yaşamlarını mercek altına alacaktır. Eserinin bir yerinde Sansovino bu

14 Elçilerin Venedik Senatosuna sundukları raporlar için bkz. Eugenio Alberi, *Relazioni degli Ambasciatori Veneti*, Serie III, vol. I, Firenze 1840; Maria Pia Pedani, *Relazioni di Ambasciatori Veneti al Senato, vol. XIV, Costantinopoli Relazioni Inedite (1512-1789)*, Padova 1996.

15 Francesco Sansovino, *Dell'istoria Universale dell'origine et Imperio de Turchi, Raccolta da M. Francesco Sansovino. Libri Tre. Ne Quali si Contengono le Leggi, gli Offici, i Costumi di Quella Nazione Così in Tempo di Pace come di Guerra*, Venetia 1564. Bu ilk baskı daha sonraki baskılarda isim değiştirecek ve "savaş" vurgusu daha da ön plan geçecektir: *Historia Universale Dell'Origine, Guerre, et Imperio de Turchi*. İtalyan yazınında evvela Türklerin kökenlerine dair bir arayışın ilk zamanlarda ortaya konulan eserlerde sürekli gündemde olduğunu da belirtelim. Bu konuda şu çalışmaya bakılabilir: Agostino Pertusi, "I Primi Studi in Occidente sull'Origine e la Potenza dei Turchi", *Studi Veneziani*, sayı XIII (1970), s. 465-515.

tarz eserlerin kendisinin Türkçe çalışmalara olan merakından ileri geldiği ve bundan dolayı yeni çalışmalar kaleme aldığından bahsedecektir¹⁶.

Osmanlı savaşlarına olan merak, Sansovino özelinde dile getirecek olursak, toplumda daha fazla ilgi görmektedir. Ancak diğer taraftan Türklerin yaşamlarına dair bilgi edinme isteğinin de yeni çalışmaları teşvik edici tarzda olduğunu söyleyebiliriz. Bu noktada ilk örneklerden birisi Luigi Bassano'dur. *I Costumi et i Modi Particolari de la Vita de Turchi* adlı çalışmasında Bassano, kapsamlı bir yaklaşımla bir Türk yaşamının nelerden mürekkep olduğu, Türklerin kaçta yatıp kaçta kalktıklarına varana kadar yani en ince ayrıntıların dahi atlanmadan zikredildiği bir çalışmayı İtalyan okurlarına aktarmaya çalışmıştır. Kitapta yer alan elli dokuz başlığın temel meselesi Türklerin kimler olduğudur; ancak bu kim sorusu etnik bir sorgulamadan ziyade nasıl bir yaşam içerisinde olduklarına yöneliktir. Bir bakıma Türkleri diğer milletlerden ayıran temel unsurlar nelerdir sorusuna cevap aranmaktadır¹⁷. Benzer bir bakış açısından diğer bir çalışmayı da *Trattato de Costumi et Vita de Turchi* başlığı ile Giovan Antonio Menavino'da görmekteyiz. Beş ayrı bölümden oluşan eserinde Menavino, Türklerin inancı başta olmak üzere, giyim-kuşam ve yeme-içme adetlerine kadar ve asıl önemlisi ordu sistemi ve savaşlarına kadar birçok unsuru anlatmaya çalışmıştır¹⁸. Menavino özelinde diyebiliriz ki her ne anlatılırsa anlatılsın dönem itibarıyla söz, önünde sonunda Osmanlı Devleti'nin askeri yapısına gelmektedir. Kısa ya da uzun bir şekilde bu durum eserlerin hemen hepsinde yer almaktadır.

İnebahtı Deniz Savaşı'ndan evvel İtalya'da basılmış daha birçok çalışmayı elbette sıralamak mümkündür; hatta bu noktada Türklerin dillerine olan merakın da İtalya'da bir karşılığı vardır. Öne çıkan eserler arasında Venedik dışında bir kentten örnek verecek olursak Filippo Argenti'yi zikredebiliriz. İstanbul'da Floransa elçisinin sekreteri olarak görev yapan Argenti burada Türkçe öğrenmiş ve ardından *Regola del Parlare Turcho* adlı bir eseri hazırlamıştır¹⁹. Bu çalışma daha sonra İstanbul'a gelip dil öğrenmek isteyen başta elçiler ve dragomanlar olmak üzere hemen herkese hitap eden bir çalışmadır.

Daha evvel başka bir çalışmada ifade ettiğimiz gibi²⁰, yazarlar ve eserleri çerçevesinde *İnebahtı Savaşı* öncesi bu çalışmalara benzer daha birçok eser sayabilmek mümkündür. Genel olarak şunu söylemek gerekir ki, bir dönüm noktası olan ve Osmanlı Devleti'nin artık

16 “La qual cosa a me non sovviene per lettura alcuna che avvenisse gia mai in altro Regno o in altra gente ch' in questa, onde empiendomi que sto fatto di meraviglia diuenni tanto curioso di ricercar le cose Turchesche, che hauendo io consumato qualche tempo attorno a quest a materia, ho finalmente tessuta una nuoua historia del le vite di quei Principi...” Bkz. *Gli Annali Turcheschi Overo Vité dé Principi della Casa Othomana*, Venetia 1573, giriş.

17 Luigi Bassano, *I Costumi et i Modi Particolari de la Vita de Turchi*, Roma 1545.

18 Giovan Antonio Menavino, *Trattato de Costumi et Vita de Turchi*, Firenze 1548.

19 Milan Adamović, *Floransalı Fillippo Argenti'nin Notlarına Göre 16. Yüzyıl Türkçesi*, çev. Aziz Merhan, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2009.

20 Güner Doğan, “Korku ve Merak Arasında: İtalyanların Dünyasında Osmanlı Devleti (1453-1688)”, *Dünyada Osmanlı Tarih yazımı I*, yay.haz. Ahmet Özcan vd., Doğu-Batı, Ankara 2020, s. 151.

yenilebileceği anlaşılan bu önemli savaşın evvel kaleme alınan çalışmaların hemen hepsi Osmanlı Devleti'ni her bakımdan anlamaya çalışan eserlerdir. Ancak şunu da eklemek gerekir ki, bu çalışmaları birbirlerinden ayıran pek de belirgin özelliklerin olduğunu da söylemek zordur. Eserlerin yazıldığı dönemde yaşayan bir Venedikli ya da farklı kimlikteki bir İtalyan için bu kitaplar onların bulabileceği her türlü bilgidен oluşan kapsamlı çalışmalardı. Kişilerin merakının giderilmesi ve doğudan yükselen ve her daim tehdit unsuru olarak genişlemesini hızlandıran bir devletin ne olduğuna dair bilgilerin bu eserlerden edinilmesi ise oldukça kolaydı. Çalışmaların geneli bir seyyah gözlemi ile kaleme alınmış olsalar da anlatılanların birçoğu, özellikle Osmanlı ordusu hakkında, çok değerli ve ayrıntılı bilgiler vermektedir. Son olarak bu eserlerin büyük bir kısmının daha evvel Venedik elçilerinin başlattıkları sorgulayıcı tarzda bilgiler veren çalışmalar olduğu da bir gerçektir. Toplum ve yöneticiler özelinde çoğu zaman *kafir*, *şeytan* ve *barbar* olarak nitelenen Türklerin ne oldukları sorusu işte bu çalışmalarla daha gerçekçi bir tarzda anlaşılabiliriyordu.

İnebahtı Deniz Savaşı (1571)

Kıbrıs'ın Fethi²¹ ve İnebahtı Deniz Savaşı ya da tarihi belgelerin ifadesiyle Sığın Donanma Savaşı 1571 yılının öncelikle Türk-İtalyan ilişkileri bakımından oldukça önemli sonuçları beraberinde getiren iki olaydır. Makalenin içeriği bakımından Kıbrıs'ın fethini bir kenara bırakacak olursak, Katolik Hristiyan dünyanın son büyük Haçlı Seferi olarak nitelenen İnebahtı Deniz Savaşı²², Akdeniz özelinde her iki rakip blok (İspanya ve müttefikleri ve Müslümanlar) arasında bir dengenin kurulması adına önemli sonuçlar barındırmaktadır. Savaşın akabinde Osmanlı tarafının Tunus'u alması bu dengenin kurulması bakımında oldukça önemli iken Robert Mantran'ın vurguladığı şekliyle diğer önemli sebep ise, Osmanlı Sultanının yaşananlara *hızlı, etkili ve net* bir şekilde yanıt vermesinden kaynaklanmaktadır²³. Bu yanıtlar arasında 1573 yılında Venedik Cumhuriyeti ile olan anlaşma ve yeni fetihlerin elbette büyük rolü vardır.

İnebahtı Deniz Savaşı'nın nedenleri, sonuçları ve savaşın nasıl seyrettiği hakkında çokça yayın yapıldığını belirttikten sonra, makalemiz adına asıl üzerinde durulması gereken konuya gelebiliriz. Zafer, başta İtalya olmak üzere Batı dünyasında büyük yankı

21 Kıbrıs özelinde Magosa'nın alınması hakkında, savaşın tüm seyrinin anlatıldığı, donanma ve asker sayılarının da tafsilatlı olarak verildiği şu çağdaş iki İtalyan kaynağı ayrıntılı bilgiler vermektedir: *L'Intiero Raggiuglio del Successo di Famagosta, Dove Minutamente s'intendono tutti gli Abbattimenti et Assalti dal Principio della Guerra in fino alla Resa di essa Città a Patti non Servati*, 1571; *L'Assedio et Presa di Famagosta, Dove s'intende Minutissimamente tutte le Scaramuccia, Batterie, Mine&Assalti dati ed essa Fortezza: Et Quanto Valore Habbiano Dimostrato Quelli, Signori, Capitani, Soldati, Popolo&Infino le Donne, Li Nomi di Capitani:& Numero delle Genti Morte Così de Christiani Come de Turchi&Medessimamente di Quelli che sono Restati Prigionieri*, 1571.

22 İdris Bostan, "İnebahtı Deniz Savaşı", *DİA*, XXII, s. 287-289.

23 Robert Mantran, "L'Écho de la Bataille de Lépante à Constantinople", *Il Mediterraneo Nella Seconda Metà del '500 Alla Luce di Lepanto*, Firenze 1974, s. 254 ve Halil İnalçık, "Lepanto in the Ottoman Documents", *Il Mediterraneo Nella Seconda Metà del '500 Alla Luce di Lepanto*, Firenze 1974, s. 190-191.

uyandırmıştır. “Bu galibiyet Hristiyan dünya adına büyük bir zafer olmasına rağmen bunu izleyen yıllarda, zaferi kanıtlayan bir sonuç ise alınamamıştır. Sonuç açısından bakıldığında kutsal ittifak istediği hedefe ulaşmadığından, yalnızca zafer anının heyecanı ile kalınmıştır”. Paulino Toledo’ya ait bu alıntı olarak verdiğimiz cümleler oldukça haklı bir tespiti içerisinde barındırmaktadır: İnebahtı bir zaferdir ancak bu zaferin heyecanı ve anlatımı uzun yıllara yayılmamıştır²⁴. Benzer şekilde savaş sonrası İtalyan şehir devletleri, Avrupa ve Türk Sorunu hakkında tafsilatlı bir çalışmaya imza atan Angelo Tamborra da gerçek manada İnebahtı’nın Hristiyan dünyada sadece anlık bir mutluluk getirdiğini bunun devamının ise sağlanamadığını vurgulayacaktır²⁵. Elbette bugün Avrupa’nın birçok ülkesinde ve asıl aktör İtalya’da savaşa dair çok sayıda görsel malzemeye tesadüf edebilmek mümkündür. İtalya’nın kuzeyinden güneyine kadar birçok kilisede, müzede, saraylarda ve kütüphanelerde İnebahtı hakkında mutlak surette bir şey bulabilmek mümkündür. Bu kimi zaman bir resim iken kimi zaman savaş zamanından kaldığı düşünülen bir parça olmaktadır. Bu görsele hitap eden ve muhafaza edilmesi noktasında “hatırlanması” istenilen bir olaya referans gösteren şeylerin yanında diğer bir hatırlatıcı malzeme ise yayınlardır.

İnebahtı zaferinin haberi İtalya’ya ulaşır ulaşmaz büyük bir yankı bulmuş ve Türklere karşı alınan bu galibiyet hakkında yayınlar yapılmaya başlanmıştır. Savaşı anlatan eserlerin tam olarak sayısına işaret etmek zor; ancak daha evvel bir yayınlamamızda sondaj metodu ile hazırladığımız grafikteki tarihsel yoğunluğa bakıldığında 1571-72 tarihli yayın sayısının evvelki tarihlere göre çok daha fazla olduğunu net bir şekilde rahatlıkla söyleyebiliriz²⁶. Carlo Dionisotti’ye göre 16. yüzyılın tamamında Doğu ile sürdürülen savaşlar ve en son Kıbrıs ve İnebahtı Savaşları şüphe yok ki hem politik hem de edebî olarak İtalya’nın tamamını ilgilendirmekteydi²⁷. Yazılan eserlerin hacimleri çok olmamakla birlikte dörtlüklerin İspanyol edebiyatında *Cervantes* ve *Lope de Vega*’ya ilham kaynağı olduğu gibi İtalyanlar üzerinde de benzer tarzda bir etki bırakarak aynı sonucu yaratmışa benzemektedir. Bir başka açıdan bakılırsa İtalyan yazınında İnebahtı, toplumda ve yöneticiler arasında okuma oranını artıran kahramanlık hikâyelerinin anlatıldığı, Osmanlı Devleti’nin artık sonunun geleceğine dair sevinç naralarının atıldığı satırların yazılmasına sebep olmuştur. Venedik’te halkın sokaklarda üç gün üç gece coşku içerisinde *vittoria, vittoria!* (zafer, zafer!) çığlıkları atarak, Türk kıyafetleri giyip danslar ve gösteriler eşliğinde büyük bir mutluluk yaşadıklarını düşündüğümüzde bu yayınların sayısının çokluğunu anlamak mümkün gözükmektedir²⁸.

24 Paulino Toledo, “İnebahtı: Dünya Egemenliği İçin Akdeniz’de Yapılan Son Deniz Savaşı”, çev. Özlem Şakiroğlu, *Erdem*, VI/18 (1990), s. 874.

25 Angelo Tamborra, *Gli Stati Italiani, L’Europa e Il Problema Turco Dopo Lepanto*, Leo S. Olschki, Firenze 1941, s. 16.

26 Doğan, a.g.m., s. 153. Aynı grafik için makalenin ekler kısmına bakınız.

27 Carlo Dionisotti, *Geografia e Storia Della Letteratura Italiana*, Giulio Einaudi Editore, Torino 1967, s. 203.

28 Rocco Benedetti tarafından yazılan eserde halkın ve yöneticilerin yaşadığı coşku dolu o üç gün ayrıntısı ile anlatılmaktadır. Bkz. *Ragguaglio delle Allegrezze, Solennità e feste fatte in Venetia per la Felice Vittoria*, Venezia 1571.

Sonettoların yanında içerik ve yazım bakımından aynı çerçevede değerlendireceğimiz Canzone, Barzelletta ve Poetica'ların sayısının da hatırı sayılır şekilde çok olduğunu belirtmeliyiz. Bu başlıklar altında kaleme alınan yayınlar hem muhtasar olması hem de içerik bakımından “çoşkulu” cümlelerle inşa edilmeleri sebebiyle, bunlarına halk nezdinde tercih edilip okunmasını da sağlamaktaydı. Dolayısıyla bu tarz eserlerin sayısal olarak çokluğunu bu nedenlere bağladığımızı belirtmek isteriz. Başlık bakımından İnebahtı Deniz Savaşı'nı vurgulayan eserlerde elde edilen galibiyet “felicissima vittoria” olarak sıfatlandırılır. Bazı zaman Türk ifadesi yerine “infideli” kelimesi kullanılırken, içerik bakımından tercih edilen kelimelerin çoğunun merkezinde elde edilen galibiyetin “Tanrı tarafından bahşedilmiş bir hediye” olduğunun altı çizilir. Bir bakıma eserlerin yazılış sebebini bir yayın başlığında yer alan ifadeyle net bir şekilde şu cümlelerle açıklayabiliriz: “*Türlere karşı Hristiyanlığa bahşedilen zafer hakkında Tanrı'ya şükranımızı göstermek için*”²⁹. Bu şükranı yönelik yapılan yayınlar hemen bütün eserlerin temel vurgusu iken, şükranın sadece Tanrı'ya değil bunun yanı sıra Hz. Meryem'e yönelik de olduğunu görmekteyiz. Venedik'de yayınlanan bir diğer eserde Celio Magno adlı yazar, “*yeni, en mutlu zafer*” olarak nitelendirdiği savaş için Hz. Meryem'e şükranını bildirirken çalışmasını sanki onun sorduğu sorulara yanıt veriyormuş gibi inşa etmiştir³⁰.

Zaferi kazanmanın mutluluğu ile şükranlarını inançları etrafında göstermeye çalışan yazarların belli bir kısmının bunların yanında hitap ettiği okuyucularına ümit veren cümleleri de kullandıklarını söyleyebiliriz. Zafer onlara göre bir başlangıçtır hatta Vincentio Giusto'ya göre bütün Doğu'nun ele geçirilmesi için önemli bir başlangıçtır³¹. Bunun yanında benzer şekilde Giovanni Mario'ya göre İnebahtı zaferi daha sonra İstanbul, Rodos ve Kıbrıs'ın alınması için de umutları artıran önemli bir olaydır³². Kısaca söyleyecek olursak, bu metinleri kaleme alan yazarların amaçlarının propaganda odaklı bir iş yaptıklarını da eklemeliyiz. Bir taraftan zaferin önemini ortaya koyarken diğer taraftan zaferin neticelerinin özlenen ve beklenen fetihlere yol açacağına da mesajını vermek istemektedirler. Ancak amaç ne olursa olsun okuyucular bir noktada bu yayınlar sayesinde öteki hakkında yani Osmanlı hakkında bilgiler edinmektedir. En azından savaşa dair övgüler anlatılırken yazarların hemen hepsinin Osmanlı'nın askeri gücünün ne kadar kuvvetli olduğuna dair verdikleri bilgiler dikkat çekicidir. Onların nazarında korkuyu her tarafa yayan bir İmparatorluk olarak Osmanlıların gücü ve savaşma kabiliyeti korkunçtur ve onlar pervasız arzular içindedirler³³.

29 *Parafrasi Poetica Sopra Alcuni Salmi di David Profeta, Molto Accomodate per Render Gratie à Dio della Vittoria Donata al Christianesimo contra Turchi*, Venetia 1571.

30 Celio Magno, *Lettera, et Sonetti Della Signoria Virginia Salvi, et della S. Beatrice sua Figliuola A. M. Celio Magno con le Risposte*, Venetia 1571.

31 Vincentio Giusto, *Boscherezza Canzone Nelle Felicissima Vittoria Christiana conra Infedeli*, Venetia 1571, s. 6. Çoğu metinde geçen sayfa numaralarını kendimiz verdik. Basılı metinlerde bunların olmadığını belirtmek isteriz.

32 Giovanni Maria, *Al Sig. Don Giovanni D'Austria, Canzone di M. Gio. Maria*, 1571, s. 7.

33 *Canzone Sopra la Vittoria Dell'Aramta Della Santissima Lega Novamente Seguita contra Il Turco*, Venetia 1571, s. 2.

Osmanlı tarafına dair savaş ve güç temelli övgü kokan cümlelerin İtalyanlara daha da korku verdiğini düşünebiliriz; ancak her övgü cümlesinin akabinde Osmanlı ordusunu durduran, mağlup eden, yok edecek bir gücün kendilerinde olduğu ve güçlerini Hannibal ve Sezar gibi tarihi karakterlerden alan İtalyanların³⁴ varlığını vurgulayan metin yazarlarının aslında övgüleriyle tam tersini amaçladıkları ise aşîkârdır³⁵.

İnebahtı Deniz Savaşı Sonrası (1572-1573)

Yukarıda işaret ettiğimiz İnebahtı Deniz Savaşı'nın yaşandığı yıl “şiiir” biçiminde farklı spesifik adlar altında basılan ve daha sonra bazılarının tekrar baskıları yapılan ya da bir araya getirilen çalışmaların³⁶ temel kaygısı zaferin şanını daha da artırmak üzerinedir. Ancak böylesine bir eylemin savaş sonrasında uzun süre devam etmediğini bir kere daha belirtmeliyiz. Bunun çeşitli sebepleri olabilir ancak temeldeki sebebinin Osmanlı Devleti'nin çok geçmeden eski gücüne ulaşmasına ve Venediklilerin bir süre sonra ticaret ve diplomasi gibi önemli başlıkların da kaygısıyla Osmanlı Devleti ile olan “barışına” bağlıyoruz. Bu barış 1573 yılında imzalanmıştır ancak savaşın yaşandığı tarih ile ahidnamenin bahşedildiği tarih arasında İtalyanlar aynı yayın hızını ise devam ettirmişlerdir.

Savaş sonrası kaleme alınan çalışmalarda daha evvel olduğu gibi başta “şiiir” biçimindeki eserleri görmekteyiz. Bu durum İnebahtı etkisinin hala devam ettiği ve hala konu hakkında okuyucunun yeni eserler beklediği yönünde yorumlanabilir. Bunun yanında düz yazı tarzında eserler de kaleme alınmıştır. Bunlar arasında ilki Cosimo Filiarchi'nin çalışmasıdır. Filiarchi eserinde, genel olarak savaş kavramına değinerek onun kökenleri hakkında tafsilatlı bilgiler vermiş ve bu işi Habil ve Kabil'e kadar geri götürmüştür. Ardından Türklerin kökeni ve genişlemesi üzerine bilgiler verirken, diğer yazarlarda olduğu gibi, Osmanlı Devleti'nin yıkılabileceğine dair umut dolu cümlelerini de eksik etmemiştir. Filiarchi'nin çalışmasında bir kaygı göze çarpar. Bu kaygı Kutsal İttifak'ın dağılabileceğine yöneliktir. Ona göre böylesine bir ihtimal bile kabul edilemez. Bir arada olmanın Türklere karşı zafer kazanmanın gerekli koşulu olduğunu belirtir. Diğer taraftan bu eser içerik bakımından kutsal ittifakın muhafaza edilmesi maksadıyla (*per la conservazione della lega*) birliğin üyelerine yönelik mesajlar içeren ve ancak Tanrı'nın kendilerine bu şekilde yardım edebileceğine de işaret eden bir çalışmadır³⁷. Artık bilinen gerçek şu ki, İnebahtı Savaşı Avrupalılara birlik olmaları halinde Hristiyanların Osmanlıları yenebileceğini göstermiş ve kısa süre için de olsa son bir

34 Antonio Adrario, *Per la Vittoria Dell'Armata Christiana*, Venetia 1571, s. 1 ve 4.

35 Diğer metinlerin yanında şu eserde de önemli örnekler vardır. Bkz. *Canzone Overo Barzelletta Sopra La Vittoria Dell'Armata Christiana Contra La Turchesca*, Venetia 1571.

36 Bir örnek için bkz. *Trofeo Della Sacra, Ottenuta dalla Christianiss. Lega contra Turchi nell'anno MDLXXI. Rizzato de i piu' Dotti Spiriti de' Nostri Tempi, nelle piu' Famose Lingue d'Italie*, Venetia t.y. Ayrıca bkz. *Raccolta Varii Poemi Latini, Greci, e Volgari. Fatti da Diversi Bellissimi Ingegneri Nella Felice Vittoria Riportata da Christiani contra Turchi alli VII. d'Ottobre del MDLXXI*, Venetia 1572.

37 Cosimo Filiarchi, *Trattato Della Guerra, et Dell'Unione de' Principi Christiani contra i Turchi, & gli altri Infedeli*, 1572.

savaşla Osmanlıların nihai bir bozguna uğratılabileceği umudunu yaşatmıştır³⁸. Bu açıdan bakıldığında bir arada olmak her bakımdan önemlidir.

1572 yılında nesir tarzı diğer bir çalışmayı Venedik’de Giovanni Pietro Contarini yayınlamıştır. II. Selim’e kadar Venediklilerin Osmanlı Devleti ile olan savaşlarını, savaşlarda yer alan önemli kişilerin isimlerine ve ordu sayılarına varana kadar veren Contarini okuyucusu için hatırlatıcı mahiyette bir zafer ve mağlubiyet kitabı kaleme almıştır. Bir bakıma savaş tarihi olarak da okunabilecek bu kitabın tafsilatlı bir şekilde en çok üzerinde durduğu savaşlar Kıbrıs ve İnebahtı’dır. Birtakım görselleri de İnebahtı Deniz Savaşı için veren Contarini savaşın nasıl seyrettiğini adım adım günlük mahiyetinde anlatmıştır³⁹.

Yayın sayısının yoğunluğu bakımından tekrar nesir dışındaki metinlere dönersek, ilk olarak şimdiye kadar en kısa metinler arasında niteleyebileceğimiz Venedik aksanında yazılan bir çalışma ile başlayabiliriz. İsimsiz yazarın anlatımında dönemin Sultanı II. Selim vardır. Sultan ile karşılıklı konuşma tarzında metnini inşa eden yazar, II. Selim’in İnebahtı sonrası üzüntüsünü anlatır ve güya onun kendisine artık Hristiyanlığı tamamen yok edemeyeceğini belirttiğini söyler. Buna karşılık birtakım cevaplar veren yazar, her ne kadar kendi tarafını övmeye çaba harcasa da Osmanlıların şu ana kadar yaptıkları fetihleri de anmadan geçemez⁴⁰. Benzer şekilde diğer bir çalışmada da aceze düşen Türklerin yaşadığı coğrafyadan yani doğudan artık güneş yükselmez. Hristiyan dünya önemli bir zafer kazanmıştır⁴¹. Bu çalışmanın diğer bir önemli özelliği de İnebahtı Deniz Savaşı’na katılan bir kumandana yönelik olarak kaleme alınmasıdır. Böylesine bir çalışma tek değildir. Yine savaş zamanlarında kahramanlık gösteren önemli komutanlara yönelik olarak övgü dolu ifadelerin işlendiği hatırı sayılır oranda eserler mevcuttur. Bunlardan en fazla Don Giovanni d’Austria ismi ön plan çıkar. Avusturya donanmasının başında yer alan bu kişi Venedik donanmasının başında olan diğer bir kumandan Veniero ile birlikte bütün övgü dolu kelimeleri hak eden taraftadır⁴².

İtalya’da 1572 yılında, yukarıda geneli özetleyecek şekilde bir çerçeve içinde verdiğimiz, yayınlanmış çalışmaların büyük bir kısmında elde edilen zaferin yeni zaferler için ve elbette Osmanlı Devleti’nin yıkılacağına yönelik cümlelerle kaleme alındığının bir kere daha altını çizmeliyiz. Burada zafer vakur bir şekilde dile getirilirken Türklerle karşı acıma duygusunun

38 Mustafa Soykut, *Papalık ve Venedik Belgelerinde Avrupa’nın Birliği ve Osmanlı Devleti (1453-1683)*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2007, s. 108.

39 Gio. Pietro Contarini, *Historia Delle Cose Successe Dal Principio Della Guerra Mossa Da Selim Ottomano a’ Venetiani. Fino al di della Gran Giornata Vittoriosa contra Turchi*, Venetia 1572.

40 *Nuova Canzone A Selin Imperator de Turchi*, Venetia 1572. Tek bir sayfa Canzone olarak şu çalışmaya da bakılabilir: A.M. Celio Magno, *Sopra la sua Canzone, Nella Vittoria Dell’Armata Christiana, contra la Turchesca*, Venetia 1572.

41 *All’Illustr. Et Eccellent. Sig. Marcantiano Colonna General dell’Armata di Santa Chiesa Sopra la Vittoria Seguita contra L’Armata Turchesca*, Venetia 1572.

42 Alessandro Benaccio, *Don Giovanni D’Austria*, Bologna 1572.

ön planda olduğunu görmekteyiz⁴³. Zaferin kazanılmasında ön planda olanlar kahramanlıkla sıfatlandırılırken onlara yönelik olarak yapılan törenlerdeki konuşmalar da basılmıştır. Her ne olursa olsun ve zaferi anmak adına hangi cümlelerle dile getirilirse getirilsin topluma ve elbette yöneticilere/askerlere verilen mesaj sürekli aynıdır: Kutsal birliğin sürekliliği⁴⁴.

Savaş döneminde mevcut koşulların ve inancın etkisiyle bir araya gelerek bunu Kutsal bir birlik olarak niteleyenler ve o birlik hakkında övgü dolu cümlelerle yayın yapan yazarların daha evvel İspanya'nın birlikten ayrılması ile yaşadıkları hayal kırıklığı bu sefer 1573 yılında tekrar yaşanacaktır. İstanbul'un fethinden İnebahtı Deniz Savaşı'na yüz yılı aşkın bir süre Osmanlı Devleti ile başta ticaret olmak üzere birçok alanda ilişki içinde olan Venedikliler savaş sırasında bu ilişkilerini kesintiye uğratmak zorunda kalmıştır. Bu durum aslına bakılırsa çok da sürdürülebilir bir durum değildir. Hem denizde Akdeniz'de hem de karada Adriyatik kıyılarında hemhudut olan iki devletin ilişkilerini bir şekilde sürdürmeleri kaçınılmazdır. Bunun yanı sıra çok erken dönemlerden itibaren İstanbul'da bulunan Venedik elçisi (Balyos) savaş sebebiyle ülkesine dönmüştür ve Venedik en önemli haber alma aracından mahrumdur. Daha birçok sebepten ötürü Osmanlı-Venedik ilişkilerinin başlaması kaçınılmazdır. 1573 yılına gelindiğinde bu kaçınılmaz sonuç hayat bulmuş ve Osmanlılar ile Venedikliler arasında bir anlaşma imzalanmıştır ya da daha doğru bir ifadeyle Osmanlı tarafı Venediklilere bir ahidname bahşetmiştir. Bir bakıma bu ahidname, Kıbrıs Adasının Venedik Cumhuriyeti'nden talep edilmesi üzerine başlayıp, İnebahtı Deniz Savaşı sonuna dek uzanan bir dizi olay ve yazışmaya konu olan antlaşma metnidir⁴⁵. Artık bu saatten sonra her iki devlet arasında en azından Girit Savaşı'na kadar nispeten uzun bir sükûnet dönemine girilecektir.

1573 tarihli anlaşma metninden sonra İtalya'da yayınlanan eserlere baktığımızda gözle görülür bir düşüşün varlığından bahsedebiliriz. İnebahtı Deniz Savaşı'nı hatırlatacak olan kısa veya uzun çalışmalar yerini daha genel çalışmalara bırakmıştır. Dolayısıyla zafere dair anlatılar her ne kadar hafızalarda yerini kaybetmese de Türk-İtalyan ilişkilerinin dinamik ve sıcak doğası eserler özelinde başka anlatımların ön plana çıkmasını sağlayacaktır. Son olarak İtalyan yazınında Türkler hakkında 1570'den 1573 yılına kadar olan genel anlatımların nasıl değiştiğini 1573 yılında Francesco Sansovino'nun çalışmasından kısmen çıkarabiliriz. Daha evvel 1570 yılında yayınladığı bir eser ile ismini andığımız Sansovino ilgili çalışmasında çeşitli soyut bilgilerden yola çıkarak Osmanlı Devleti'nin yıkılabileceğini öngörmüştü. Aynı Sansovino aradan geçen üç yılın ardından bu sefer başka bir eser ile karşımızdadır. Artık onun için ön planda olan Osmanlı tarafını anlamaktır ve bunu gerçekleştirmek için bir taraftan Osmanlı padişahlarını tek tek anlatır diğer taraftan da Osmanlıların gerçekleştirdiği savaşları

43 R.P.F. Valerio Moscheta, *Vita, e Trionfo di Giustina Vergine et Martire Santissima: Nell'allegrezza della Vittoria Ottenuta contra Turchi, il giorno della sua Passione*, Venetia 1572.

44 *Oratione Funebre del Mag. M. Paolo Paruta. In Laude de' Morti nella Vittoriosa Battaglia contra Turchi*, Venetia 1572.

45 Şakiroğlu, a.g.m., s. 527-553.

mercek altına alır⁴⁶. Her bakımdan da İnebahtı Deniz Savaşı'nın en azından okuyucu gözünde "popülaritesi" kaybolmuşa benzemektedir.

Sonuç

Öncesi ve sonrası ile İtalyan yazınında Türklerin yoğun bir şekilde yer bulunduğunu görmekteyiz. Ancak yoğunluğun en fazla olduğu nokta İnebahtı Deniz Savaşı'nın yaşandığı yıl olacaktır. 1571 yılı itibariyle nispeten iyi bir okur kitlesinin varlığını bildiğimiz İtalya'da okuyucu ile buluşan eserlerde Türkler ağırlıklı olarak kısa ve özellikle şiir tarzı metinlerde tanımlanmaya çalışılmıştır. Bu metinlerin kolay okunmalarının yanında coşkulu bir dille kaleme alınmaları da tercih edilmelerini büyük bir oranda etkilemiştir. Bunun yanında nesir tarzı eserler de İtalyanlar tarafından sıklıkla kaleme alınmıştır. Her iki türün de 1570 ve 1571 yıllarında üzerinde durdukları husus zaferi kazanan Kutsal İttifakın dağılmasını önlemek üzerinedir. Verilen mesajların hemen hepsi Türklere karşı birlik olmanın ne kadar değerli olduğu yönündedir. Fakat İnebahtı Deniz Savaşı'ndan sonra İspanya'nın ittifaktan ayrılması ile birlikte hayal edilen birliğin yaşama ihtimali bir anda kaybolacaktır. Hatta daha sonra Venediklilerin de ticari ve diplomasi kaygılarından ötürü Osmanlı tarafı ile masaya oturup 1573 yılında onlardan bir ahidname almaları ile böylelikle Kutsal Birlik üzerine ortaya atılan söylemler ve mesajlar da son bulacaktır. Bir bakıma aradan geçen zaman İtalyanlar özelinde savaşın coşkusu azaltırken diğer taraftan kaleme alınan eserlerin sayısını da azaltmış ve ayrıca İnebahtı'ya dair anlatımların yerini daha farklı anlatımlar almıştır. Son olarak İnebahtı'dan sonra verilen eserlerin sayısında da ciddi bir düşüş göze çarpmaktadır ancak ne olursa olsun Türklere dair haberler (*cose turchesche*) İtalyan yazınında her daim kendine yer bulacaktır. Elbette bunda sürekli devinim halinde olan ve sürekli sıcaklığını koruyan Türk-İtalyan ilişkilerinin rolü oldukça fazladır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

46 Bkz. *Gli Annali Turcheschi Overo Vité dé Principi della Casa Othomana*, Venetia 1573.

Kaynakça/References

- Adamović, Milan, *Floransalı Fillippo Argenti'nin Notlarına Göre 16. Yüzyıl Türkçesi*, Aziz Merhan (çev.), Türk Dil Yayınları, Ankara 2009.
- Alberi, Eugenio, *Relazioni degli Ambasciatori Veneti*, Serie III, vol.1, Firenze, 1840.
- All'Illustr. Et Eccellent. Sig. Marcantonio Colonna General dell'Armata di Santa Chiesa Sopra la Vittoria Seguita contra L'Armata Turchesca*, Venetia 1572.
- Archivio di Stato di Venezia, Consiglio di X, Busta: 51, (26 Aprile 1695).
- L'Assedio et Presa di Famagosta, Dove s'intende Minutissimamente tutte le Scaramuccia, Batterie, Mine&Assalti dati ed essa Fortezza: Et Quanto Valore Habbiano Dimostrato Quelli, Signori, Capitani, Soldati, Popolo&Infino le Donne, Li Nomi di Capitani:& Numero delle Genti Morte Così de Christiani Come de Turchi&Medessimamente di Quelli che sono Restati Prigioni*, 1571.
- Ardrario, Antonio, *Per la Vittoria Dell'Armata Christiana*, Venetia 1571.
- Bassano, Luigi, *I Costumi et i Modi Particolari de la Vita de Turchi*, Roma 1545.
- Benaccio, Alessandro, *Don Giovanni D'Austria*, Bologna 1572.
- Benedetti, Rocco, *Ragguaglio delle Allegrezze, Solennità e feste fatte in Venetia per la Felice Vittoria*, Venezia 1571.
- Bonelli, Luigi, "Il Trattato Turco-Veneto del 1540", *Centenario Della Nascita di Michele Amari*, içinde, vol. II, Stabilimento Tipografico Virzi, Palermo 1910, s. 333-363.
- Bono, Salvatore, "Documents Italiens Sur la Reconquete Musulmane de Tunis, 1574", *Actes du Premier Congrès d'Histoire et de la Civilisation du Maghreb*, içinde, vol.II, Tunis 1979, s. 1-8.
- Bostan, İdris, "İnebahtı Deniz Savaşı", *DİA*, XXII, s. 287-289.
- Burke, Peter, "Modern İtalya'nın İlk Dönemlerinde Okuryazarlığın Yeri", *Dilin Toplumsal Tarihi*, ed. Peter Burke/Roy Porter, çev. Kadriye Göksel, İslık Yayınları, İzmir 2021, ss.45-77.
- Canzone Overo Barzelletta Sopra La Vittoria Dell'Armata Christiana Contra La Turchesca*, Venetia 1571.
- Canzone Sopra la Vittoria Dell'Aranta Della Santissima Lega Novamente Seguita contra Il Turco*, Venetia 1571.
- Cipolla, M Carlo, *Literacy and Development in the West*, Penguin Books, England 1969.
- Contarini, Gio. Pietro, *Historia Delle Cose Successe Dal Principio Della Guerra Mossa Da Selim Ottomano a' Venetiani. Fino al di della Gran Giornata Vittoriosa contra Turchi*, Venetia 1572.
- Diehl, Charles, *La République de Venise*, Flammarion, Paris 1967, s. 189-190.
- Dionisotti, Carlo, *Geografia e Storia Della Letteratura Italiana*, Giulio Einaudi Editore, Torino 1967.
- Discorso Della Futura et Sperata Vittoria Contra il Turco; Estratto i Sacri Profeti, da altre Profetie, Prodigij, Pronostici: di Nuovo Dato in Luce; per Gio. Battista Nazari Bresciano*, Appresso Sigismondo Bordogna, Venetia 1570.
- Doğan, Güner, "Korku ve Merak Arasında: İtalyanların Dünyasında Osmanlı Devleti (1453-1688)", *Dünyada Osmanlı Tarihçizimi I*, yay.haz. Ahmet Özcan vd., Doğu-Batı, Ankara 2020, s. 137-176.
- Ergut, Ferdan, *Tarihin Hakikatleri*, İletişim Yayınları, İstanbul 2021.
- Filiarchi, Cosimo, *Trattato Della Guerra, et Dell'Unione de' Principi Chiristiani contra i Turchi, & gli altri Infedeli*, 1572.

- Formica, Marina, *Lo Specchio Turco, Immagini dell'Altro e Riflessi del Sé nella Cultura Italiana d'età Moderna*, Donzelli Editore, Roma 2012.
- Giusto, Vincentio, *Boscherezza Canzone Nelle Felicissima Vittoria Christiana contra Infedeli*, Venetia 1571.
- İnalçık, Halil, "Lepanto in the Ottoman Documents", *Il Mediterraneo Nella Seconda Metà del '500 Alla Luce di Lepanto*, Firenze 1974, s. 185-192.
- _____, "Önsöz", *Türk Korkusu: Avrupa'da Türk Düşmanlığının Kökeni*, ed. Özlem Kumrular, Doğan Kitap, İstanbul 2008, s. 9-21.
- L'Intiero Ragguaglio del Successo di Famagosta, Dove Minutamente s'intendono tutti gli Abbatimenti et Assalti dal Principio della Guerra in fino alla Resa di essa Città a Patti non Servati*, 1571.
- Magno, Celio, *Lettera, et Sonetti Della Signoria Virginia Salvi, et della S. Beatrice sua Figliuola A. M. Celio Magno con le Risposte*, Venetia 1571.
- Magno, Celio, *Sopra la sua Canzone, Nella Vittoria Dell'Armata Christiana, contra la Turchesca*, Venetia 1572.
- Mantran, Robert, "L'Écho de la Bataille de Lépante à Constantinople", *Il Mediterraneo Nella Seconda Metà del '500 Alla Luce di Lepanto*, Firenze 1974, s. 243-256.
- Maria, Giovanni, *Al Sig. Don Giovanni D'Austria, Canzone di M. Gio. Maria*, 1571.
- Menavino, Giovan Antonio, *Trattato de Costumi et Vita de Turchi*, Firenze 1548.
- Moscheta, R.P.F. Valerio, *Vita, e Trionfo di Giustina Vergine et Martire Santissima: Nell'allegrezza della Vittoria Ottenuta contra Turchi, il giorno della sua Passione*, Venetia 1572.
- Nuova Canzone A Selin Imperator de Turchi*, Venetia 1572.
- Oratione Funebre del Mag. M. Paolo Paruta. In Laude de' Morti nella Vittoriosa Battaglia contra Turchi*, Venetia 1572.
- Parafrasi Poetica Sopra Alcuni Salmi di David Profeta, Molto Accomodate per Render Gratie à Dio della Vittoria Donata al Christianesimo contra Turchi*, Venetia 1571.
- Pedani, Maria Pia, *Relazioni di Ambasciatori Veneti al Senato, vol.XIV, Costantinopoli Relazioni Inedite (1512-1789)*, Padova 1996.
- Pertusi, Agostino, "I Primi Studi in Occidente sull'Origine e la Potenza dei Turchi", *Studi Veneziani*, sayı XIII (1970), s. 465-515.
- Poumarède, Géraud, *Haçlı Seferine Son Çağrı, Yeniçağ Avrupası'nda Osmanlı İmgesi*, çev. İsmet Birkan, İletişim Yayınları, İstanbul 2010.
- _____, *L'Empire de Venise et les Turcs XVIe-XVIIe siècle*, Classiques Garnier, Paris 2020.
- Preto, Paolo, "Le Paure Della Società Veneziana: le Calamità, le Sconfitte, i Nemici Esterni ed Interni", *Storia della Venezia Dalle Origini Alla Caduta Della Serenissima*, içinde, c. VI: *Dal Rinascimento al Barocco*, ed. G. Cozzi - P. Prodi, Roma 1994, s. 215-238.
- Raccolta Varii Poemi Latini, Greci, e Volgari. Fatti da Diversi Bellissimi Ingegneri Nella Felice Vittoria Riportata da Christiani contra Turchi alli VII. d'Ottobre del MDLXXI*, Venetia 1572.
- Soykut, Mustafa, *Papalık ve Venedik Belgelerinde Avrupa'nın Birliği ve Osmanlı Devleti (1453-1683)*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2007.
- Sansovino, Francesco, *Dell'istoria Universale dell'origine et Imperio de Turchi, Raccolta da M. Francesco Sansovino. Libri Tre. Ne Quali si Contengono le Leggi, gli Uffici, i Costumi di Quella Nazione Così in Tempo di Pace come di Guerra*, Venetia 1564.

- _____, *Lettera o Vero Discorso Sopra Le Preditioni Fatte in Diversi Tempi da Diversi Persone; Le Quali Pronosticano la Nostra Futura Felicità per la Guerra del Turco l'anno MDLXX*, Venetia 1570.
- _____, *Gli Annali Turcheschi Overo Vité dé Principi della Casa Othomana*, Venetia 1573.
- Şakiroğlu, H. Mahmut, "II. Selim'in Venedik Cumhuriyetine Verdiği 1567 ve 1573 Tarihli Ahidnâmeler", *Erdem*, sayı 5/2 (1986), s. 527-553.
- Tamborra, Angelo, *Gli Stati Italiani, L'Europa e Il Problema Turco Dopo Lepanto*, Leo S. Olschki, Firenze, 1941.
- Toledo, Paulino, "İnebahtı: Dünya Egemenliği İçin Akdeniz'de Yapılan Son Deniz Savaşı", çev. Özlem Şakiroğlu, *Erdem*, sayı: VI/18 (1990), s. 861-877.
- Trofeo Della Sacra, Ottenuta dalla Christianiss. Lega contra Turchi nell'anno MDLXXI. Rizzato de i piu' Dotti Spiriti de' Nostri Tempi, nelle piu' Famose Lingue d'Italie*, Venetia t.y.

Ek 1

Grafikte İnebahtı Deniz Savaşı (1571) sonrası yayın yoğunluğu dikkati çekmektedir. İkinci yoğunluk noktası ise Avrupa'nın geneli ve elbette İtalya için oldukça önemli olan II. Viyana Kuşatması (1683) sonrasıdır. (Kaynak: Güner Doğan, "Korku ve Merak Arasında: İtalyanların Dünyasında Osmanlı Devleti (1453-1688)", *Dünyada Osmanlı Tarihyazını I*, yay.haz. Ahmet Özcan vd., Doğu-Batı, Ankara 2020, s. 153)

